

sentral for teknologi og samfunn

STS

Øyvind Thomassen

Tennessee Valley Authority -
ein modell for gjenreising av verda

STS-arbeidsnotat 4/96

ISSN 0802-3573-121

arbeidsnotat
working paper

TENNESSEE VALLEY AUTHORITY - EIN MODELL FOR GJENREISING AV VERDA

The Appalachian skil den amerikanske austkysten frå Midt-Vesten. Når du kører sørvestover gjennom Shenandoah Valley i Virginia mot Tennessee på Interstate Highway 81 merkar du ikkje at du kører inn i fjellkjeda. Dei skogkledde åsane i fjellpartiet skil seg ikkje visuelt frå dei frodige og mektige dalføra i Virginia. Det er rart å vite at kolonistane på 16-1700-talet brukte over 100 år på å ta seg over desse fjella. Skilnaden byrjar du å merke først når du trår litt lettare på gasspedalen for å halde fartsmålaren liggande på 110-120 kilometer i timen. Det går jamnt og sakte nedover, umerkeleg endrar motorvegen retning mot vest, du passerar delstatsgrensa til Tennessee, landskapet blir opnare, slakke åsar i terrenget dekt med tørt brunsvidd gras og ein og annan kaktusplante pregar vegetasjonen. Det er vanskeleg å tru at dette faktisk er det mest nedbørsrike området i USA. I lærebøker i geografi er området markert som subtropisk.¹

Lærebøkene har nok rett, utan at det betyr så mykje. Dei fordampa vassmassane frå Den mexicanske gulfen dumpast store delar av året ned over Tennessee, før dei når Kentucky i nord. Denne dagen er det derimot ikkje ei sky å sjå. Det er 40 grader celsius.

Vi cruisar vidare mot vest. Den gamle Toyotaen frå tidleg 1980-tal er utstyrt med luftkondisjonering. Det er ikkje luksus her. Varmeapparat er derimot unødvendig luksus. Utfordringa er å finne den optimale luftavkjølinga utan at motoren går varm. Dette er Hill-Billy-land. Foran deg i Tennessee ligg tre nord-sør-gåande dalføre. Du merkar ikkje overgangen mellom dei, du ser ikkje dei heimlege fjellpartia som pregar vår kulturelle forståing av kva ein dal er. Her må du få fortalt den lokale geografien. Sansane er ikkje nok. I kvar av dei tre dalføra ligg dei tre

¹ Denne artikkelen er også trykt i det populærhistoriske magasinet *Historie* nr.2-96. Den er ein omarbeidd versjon av delar av dr.art-avhandlinga mi: *Herlege tider: Norsk fysisk planlegging ca.1930-1965*. Fullstendige referansar finst i denne.

største byane i delstaten, bunden saman som perler på ei snor av Interstate Highway 81. Først Knoxville, eit nytt møte for middels opplyste europearar i amerikansk geografi. Fire til fem timer køyring seinare duvar du inn mot Nashville, country-musikkens hovudstad. Å køyre på amerikanske motorvegar gir definitivt ei ny køyreoppleveling. Den amerikanske køyrestilen er omsynsfull. Ingen kastar seg foran dei når du ønskjer å skifte fil eller din veg går saman med ein annan. Du bokstaveleg talt opplever skilnaden mellom amerikansk cruising og europeisk racing.

Nye fire-fem timer køyring, "i utkanten av" Elvis' Graceland, ligg byen Memphis. På grensa til Mississippi i sør og Arkansas i vest. Avskjeden med Tennessee mot vest er meir brutal enn den mjuke og naturskjønne velkomsten. Eit stort banner slår mot deg når du kryssar Mississippi-elva: "Arkansas - The home state of the preident!" Du har definitivt kome til starten på den nær sagt endelause prærien. Det ville vesten!

Det blir for langt å ta turen vidare inn i den tredje ekspansjonfasen i amerikansk koloniseringshistorie på 1800-talet, med indianarkrigar, vogntog med nybyggjarar, forseringa av Rocky Mountains osb. La oss vende ti timer køyring, eller 100 år koloniseringshistorie, tilbake i tid - til Knoxville. Når du nærmar deg byen frå aust blir du tatt av byens plassering i landskapet. Uvanleg også i amerikansk samanheng. Byen ligg på ei kuppelforma høgde i landskapet. Byen spreier seg frå toppen av høgda og nedover alle sidene. På toppen ragar to storlagne skyskraparar - The TVA-Towers - hovudsetet for Tennessee Valley Authority (TVA). The TVA-Towers er eit av mange storlagne TVA-anlegg som nokon vil karakterisere som monument over amerikansk kommunisme. Andre vil hevde at desse bygningane er eit monument over det mest vellukka eksperimentet i planlagt kapitalisme.

Først i denne artikkelen skal vi kort sjå på det plan- og utbyggingsarbeidet TVA gjennomførte innanfor ein amerikansk innanrikspolitisk kontekst. Vidare skal vi sjå korleis det under krigen vart bygd eit nettverk av aktørar som såg føre seg røynslene frå TVA som grunnlag for gjenreisinga av Vest-Europa, og i ytterste konsekvens store delar av verda. Til sist skal vi sjå korleis TVA vart forsøkt implementert i norske gjenreisningsplanar under og etter 2. verdskrigen.

Eit anna føremål med denne analysen er å sjå om vi kan seie noko allment om korleis kunnskapsoverføring skjer mellom land, i dette tilfellet mellom USA og Noreg. Skjedde overføringa av TVA-idéen frå USA til Noreg først og fremst på grunn av ønske frå amerikansk side om å spreie røynslene, eller på grunn norske planleggingsentreprenørar si interesse for å importere den spesifikke planleggingsmetodikken utvikla under TVA?

Eller kan vi etterspore eit samspel mellom ulike interesser på både sidene av Atlanterhavet?

Kva var Tennessee Valley Authority?

Historikaren Henry Steele Commager har skildra det største planleggingstiltaket for økonomisk vekst, velstandsauke og landgjenvinning som har vore gjennomført utanfor Sovjetunionen i dette hundreåret:

The TVA became not only the most spectacular of all New Deal enterprises; it was also the most influential, for it inspired emulation, symbolically or literally, in Europe and eventually in all the countries of the globe. (Commager s.xxi).

Tennessee var kjerneområdet for aktivitetane til TVA. I alt opererte organisasjonen innanfor sju delstatar. Eit område på 105 000 km² som i 1933 hadde omlag tre millionar innbyggjarar. Det som bandt området saman var Tennessee-elva, som historisk hadde vore den viktigaste ferdelsåra gjennom området.

Under den økonomiske depresjonen i USA i 1930-åra vart Franklin D. Roosevelt valt til president i 1933. Roosevelt gjekk til oppgåva med å få landet på fote igjen med vidtgåande fullmakter. Det første tiltaket som vart vedteke i Kongressen i mai 1933 var skipinga av ein eigen planleggingsinstitusjon for Tennessee-dalen. Skipinga av TVA vart startskotet for ein storstilt intervensjon i det økonomiske livet frå den amerikanske regjeringa. Denne politikken har vorte kjent som New Deal. TVA skulle også syne seg å bli ein av dei få institusjonane frå New Deal-perioden som overlevde Roosevelt.

Føremålet med TVA var å administrere den fysiske, økonomiske og sosiale utviklinga i dalføra som følgjer Tennessee-elva. Gjennomsnittsintekta i området var berre 40 prosent av gjennomsnittsintekta for heile USA. Tre firedelar av folkesetnaden levde på landsbygda og livnærte deg av eit jord- og skogbruk som gav særslig utbytte. Jorda var utsatt som følgje av jorderrosjon. Rovdrift av skogen, og manglande nyplanting hadde saman med intensivt jordbruk i ei årekke ført til at jorda vart errodert. Erroderinga var skjebenvanger for jordbruket og jordmassane gjorde elvane grunnare, noko som førte til problem for båttrafikken og årvisse problem med flomfare.

Når det offentlege tidlegare ikkje hadde gjort noko med problema i dalen hadde det dels samanheng med tidlegare manglande politisk vilje til planlegging. Dels hang det saman med den veldige storleiken til dalføret og dels var det eit uhyre samansett problemkompleks. Organisasjonen TVA var også særslig utsett, og gjenstand for ei mengd politiske åtak, til

langt ut på 1950-talet. Organisasjonen TVA var noko heilt eineståande i det amerikanske samfunnet. Dette statlege tiltaket skulle først studere og analysere dei talrike problema i dalføret, og finne ut kva som kunne gjerast med dei. Deretter skulle det utarbeidast konkrete prosjekt og tiltak innanfor rammene av ein omfattande regional utviklingsplan. Til slutt skulle planane settast ut i livet i tett samarbeid med innbyggjarane i dalen. Det er interessant å merke at TVA-administrasjonen hadde særslig frie hender frå Kongressen. Kongressen blanda seg ikkje inn i den konkrete planlegginga. Dei sentrale føderale meiningane om organisasjonen kan best lesast gjennom løvningane til TVA. Såleis er det riktig å seie at TVA var uttrykk for ein desentralisert planleggingsmodell.

I 1930-åra vart heile Tennessee-dalføret kartlagt topografisk, geologisk og klimatisk. Dei sosiale problema mellom innbyggjarane i dalen vart også undersøkt, særskilt bustad-, ernærings- og helsetilhøve. Tidleg i arbeidet vart det skipa lokale studiegrupper kring i bygdene, der det deltok både bønder, skogsarbeidarar og industriarbeidarar. Å temme den enorme flomherja Tennessee-elva vart tidleg sett på som den fremste oppgåva.

Oppfatninga var at denne oppgåva berre kunne løysast gjennom ein kombinasjon av bruk av teknologi og økonomiske investeringar, i fremste rekke uttrykt gjennom storstilt vasskraftutbygging. Dei tjuefire nye dammane som vart planlagt gjekk derfor naturleg inn som ein del av elektrifiseringa av området. Ved sidan av dette vart det starta hundrevis av forsøks- og demonstrasjonsfarmar i samarbeid med bøndene, det vart skipa og bygd nye kooperative meieri, slakteri, kornmøller og -magasin. Desse vart drive av billig lokal kraft. Nettopp den billige krafta var gjenstand for hard kritikk frå private kraftprodusentar over heile USA, som hevda at TVA hadde eit fortrinn i konkurransen ved at dei var subsidiert av Kongressen.

Under 2.verdskrigen vart kritikken mot TVA dempa. Mykje av årsaka til dette må tilskrivast organisasjonen sitt bidrag til krigsproduksjonen. Damanlegga leverte elektrisk kraft til Manhattan-prosjektet sitt anlegg i Oak Ridge, kunstgjødselselproduksjonen vart omstilt til nitrat- og fosfatproduksjon for sprengstoffindustrien og området var kjerneområde for produksjon av militære køyrety og anna utstyr.

Som vi skal kome tilbake til fekk kritikken fornya styrke igjen etter 2.verdskrigen. Hovudsakleg på grunn av ein ekstrem evne til å tilpasse seg endringar i defineringa av innanrikspolitiske behov i amerikansk politikk overlevde likevel TVA både New Deal og presidentperiodane til støttespelaren Franklin D. Roosevelt, den hardaste kritikaren, Dwight D. Eisenhower og nyliberalaren Ronald Reagan.

TVA som modell for gjenreising av verda

Mellom regjeringane i USA og Storbritannia, regjeringar i eksil, motstandsrørsler og mellom vanlege folk vart gjenreising og organisering av etterkrigssamfunnet drøfta under krigen. Intensiteten i ordskifta auka etter kvart som dei allierte vann militære sigrar og slutten på krigen var innan synsvidde. I amerikansk politikk var det til dømes heilt fram til våren 1945 uavklart om landet ville vende tilbake til den tradisjonelle isolasjonistiske politikken eller om landet ville spele ei meir aktiv rolle i internasjonal politikk. Tryggingspolitikken influerte såleis aktivt på korleis USA såg føre seg gjenreisinga av Europa etter 2.verdskrigen.

Det er påfallande kor lite samkøyrt amerikansk gjenreisingspolitikk for Europa og dei europeiske regjeringane sine eigne gjenreisingsplanar var fram til 1944. I den amerikanske statsadministrasjonen vart det bygd opp eit stort byråkrati for å planlegge freden i Europa som nesten ikkje tok omsyn til eksilregjeringane sin planar for gjenreisinga i dei respektive landa. Noko av årsaka til dette kan ha vore at britane fram til 1943 synest å ha vore meir opptatt av å utvikle eit indre politisk klima som kunne danne grunnlaget for grunnleggande semjer om sentrale mål i gjenreisinga av landet.

Frå starten av TVA i 1933 og fram til etter krigen utvikla direktøren for TVA, David Lilienthal, ideen om at TVA kunne bli ein modell for integrert og heilsakleg planlegging også i andre land. Tusener av politikarar og fagfolk frå heile verda besøkte TVA-anlegga. Særskilt synest det som om britiske politikarar og planleggarar fungerte som formidlarar av inntrykka frå TVA til resten av Europa under dei første krigsåra. I leiinga i TVA var det også ei klar oppfatning om at TVA-modellen, med planlagt utnytting av råvarer som kunne settast inn i produksjon av naudsynte forbruksvarer, var eit verkemiddel mot sult, kaos og sosiale opprør. Problemet var imidlertid at det ikkje fanst nokon internasjonal organisasjon med politisk makt - ein organisasjon som kunne planlegge og koordinere økonomisk utvikling etter mønster frå TVA.

Det var forfattaren Louis Bromfield som i 1942 for fullt gav Lileinthal tru på at TVA kunne få ein sentral plass i amerikansk utanrikspolitikk etter krigen. Det var også Bromfield dom førte saman Lilienthal og visepresident Henry A. Wallace. Hausten 1942 vokste det fram ein allianse mellom den liberale demokraten Lilienthal og den radikale demokraten Wallace om TVA som ein modell for økonomisk utvikling som kunne brukast andre stader i verda.

Gjennom Wallace kom Lilienthal raskt i innspel med Roosevelt. På eige initiativ inviterte Roosevelt Lilienthal til Det kvite hus i desember 1942 for å drøfte TVA som modell og metode i gjenreisinga av verda. Roosevelt gjekk rett på sak og ønskte eit TVA for Donau. På dette

tidspunktet synest det som om presidenten hadde eit anna umiddelbart hovudmotiv for å fremje TVA-ideen. Lilienthal var tydeleg skuffa da han skjønte at Roosevelt ville bruke TVA som argument for å vinne fram overfor isolasjonistane i Kongressen.

Under middagen i Det kvite huset same kvelden vart imidlertid ein ny viktig aktør knyta til nettverket av aktørar som skulle arbeide for å spreie TVA-ideen. Den republikanske senatoren George Norris fra Tennessee hadde i 1933 vore den fremste forkjemparen for skipinga av TVA og stilte seg no på nytt i teneste for TVA. Det var med andre ord i ferd med å skipast ein allianse av aktørar for TVA-ideen som femna eit breitt spekter innanfor amerikansk politikk. Lilienthal kommenterte samtalane i dagboknotata sine: "This seems like now or newer". Inspirert av samtalane med Roosevelt og Wallace skreiv Lilienthal våren 1943 boka TVA - Democracy on the March, som ei skildring av framgangane i Tennessee under TVA si leiing og om korleis TVA-modellen kunne brukast som modell for økonomisk utvikling i andre land.

Gjennom heile krigen var isolasjonistane politisk på defensiven. På dette feltet hadde Roosevelt-administrasjonen vind i segla. Det same galdt imidlertid ikkje New Deal-politikken. Sjølv om det var tilhengrar og motstandarar av TVA både mellom republikanarane og demokratane, gjekk likevel hovudlinene i synet på organisasjonen mellom desse to partia. Hausten 1942, før Lilenthal møtte Roosevelt, hadde Det republikanske partiet hatt stor framgang i valet til Kongressen. Dette førte våren 1943 til eit kraftig tilbakeslag for New Deal-politikken og nedbygging av sentrale delar av planadministrasjonen, som til dømes det viktige The National Resources Planning Board.

På den eine sida varsla valresultatet i 1942 og dei harde åtaka mot New Deal at planlegging ikkje hadde den same klangen i amerikanske øyre lengre, og at andre politiske verkemiddel måtte takast i bruk for å løyse økonomiske og sosiale problem etter krigen. Roosevelt-administrasjonen vart ein sterk alliansepartnar for TVA-tilhengarane mot slutten av 1942. Endringane i dei politiske rammevilkåra reduserte likevel nytten av denne alliansen.

Roosevelt forsvarte likevel New Deal gjennom heile krigen og hausten 1943 lanserte han prinsippa bak New Deal som retningsgjevande for gjenreisinga av verda etter krigen. I konkretiseringa vart TVA nemnt som eit av fleire førebilete. Dette rokkar likevel ikkje ved inntrykket av at gjenreisingsproblema stod i bakgrunnen. Som Roosevelt sjølv presiserte: "But at the present time, obviously the principal emphasis, the overwhelming first emphasis, should be to winning the war."

Sjølv om TVA som modell for gjenreising av Europa etter krigen korresponderte godt med Roosevelt sitt syn på innhaldet i ein aktiv

amerikansk utanrikspolitikk etter krigen, missa TVA aktualitet som ein del av denne. Ein årsak ser ut til å ha vore at Roosevelt vann kampen mot isolasjonistane, men tapte kampen om dei velferdspolitiske dimensjonane i utanrikspolitikken - å spreie "The American experience". Amerikanske historikarar i dag har gjeve dette hundreåret nemninga - "The American Century". I denne siste nemninga er det innebygd eit sterkt fokus på tryggingspolitikken. I samband med at den kalde krigen vart realitet kom oppdemming mot det militære trugsmålet frå Sovjetunionen i fullstendig i forgrunnen i amerikansk tryggingspolitikk. I Europa prøvde USA i liten grad å legge direkte føringar på den konkrete gjenreisingspolitikken.

Ein annan årsak til at TVA missa aktualitet som modell for gjenreising av Europa frå amerikansk hald etter krigen kan sporast i nettverket av aktørar. Roosevelt synest å ha vore pragmatisk opptatt av å vinne krigen, Lilienthal forblei ihuga liberalar og forsvarar av New Deal og Henry Wallace stilte i 1948 til val som presidentkandidat for det amerikanske kommunistpartiet. Den politiske samansettinga av nettverket synest dermed i for liten grad å ha vorte forpliktande. Og ikkje minst var det eit nettverk med raskt synkande politisk innverknad i amerikansk politikk etter kvart som krigen nærma seg slutten. Etter presidentvalet valde Roosevelt Harry Truman som ny visepresident framfor Wallace.

I ein samtale med Truman i april 1945 prøvde David Lilienthal å få den nye presidenten som støttespelar for å bruke TVA som modell for gjenreisinga i krigsøydelagde område. Truman tok godt i mot ideen og gjekk lengre enn Roosevelt i å støtte tanken. Truman såg også føre seg fleire nye TVA-liknande prosjekt i USA, både eit Columbia og eit Missouri Valley Authority. Truman nemnde imidlertid ikkje i det heile bruk av TVA-modellen i andre land. Etter dette kom aldri Truman med politiske framstøyt for å skipe desse institusjonane.

På dette tidpunktet var organiseringa og gjenreisinga av dei nasjonale økonomiane i Europa nedfelt i resultata av forhandlingane i Bretton Woods. Konkrete modellar for gjenreising for økonomisk og industriell utvikling hadde ikkje vore ein del av desse forhandlingane. Det var reorganiseringa av verdshandelen som hadde stått i sentrum for drøftingane. Økonomisk og industriell gjenreising og utvikling i kvart einskilt land vart sett på som nasjonale ansvarsområde.

Som følgje av at krigen nærma seg slutten vokser også kritikken mot TVA i USA igjen. Senatspresident Kenneth Mc Kellar skulda TVA for å vere "a hotbed of communism". Det vart gjennomført ei større senatshøyring om TVA der Lilienthal mellom anna på grunn av sin tsjekkoslovakiske bakgrunn vart skulda for å vere "soft on the subject of communism". Lilienthal hadde heile tida Trumans fulle tillit, men det var til slutt opposisjonen i det republikanske partiet som støtta Truman i

utanrikspolitikken, som berga Lilienthal og TVA under voting i Senatet. Avklaringa kom imidlertid ikkje før i 1947 og da hadde amerikansk politikk overfor Europa funne ei form som ikkje gav rom for framlegg om TVA- liknande prosjekt. I staden vart Marshall-planen lansert i juni 1947 som eit økonomisk og militært hjelpeprogram.

I andre delar av amerikansk utanrikspolitikk, særskilt overfor land i den tredje verda, vart imidlertid TVA-modellen brukt som eit verkemiddel for å demma opp mot kommunistisk ekspansjon. Før Maos maktovertaking i Kina vart det lansert eit TVA for Yang Tsekiang, under det russiske presset mot Iran i slutten av 1940-åra vart det lansert eit TVA for elvedalføra i landet, før Nasser si maktovertaking i Egypt i 1956 vart det som seinare vart Assvandammen lansert som eit prosjekt etter TVA-modellen og under Vietnamkrigen vart det lansert eit utbyggingsprosjekt for Mekongdeltaet med førebilete frå TVA.

Felles for alle desse prosjekta er at dei må sjåast som ein lekk i amerikansk oppdemningsstartegi mot kommunismen, som gjekk ut på å heve levestandarden i utsette område. Overfor Nord-Noreg vart den norske Regjeringa sitt Nord-Noreg-program, som vart vedtatt i Stortinget i 1952, vurdert som eit tilsvarande verkemiddel i Det amerikanske utanriksdepartementet. Overfor landa i Vest-Europa var likevel amerikanarane generelt varsame med å kome med konkrete initiativ som kopla tryggings- og velferdspolitikk.

Norsk interesse for TVA under krigen

Det var ikkje berre i USA at bruk av TVA-modellen i gjenreisinga etter krigen hadde talspersonar. I Storbritannia fekk TVA som gjenreisingsmodell eit gjennombrot i 1942. Ideen om eit TVA for Donau ser opprinnelig ut til å ha kome frå britisk hald. Britiske framlegg under krigen om eit "European Reconstruction and Public Works Corporation" og framlegg om å skipe ein "World Development Organisation" bygde alle vidare på røynslene frå TVA.

Den radikale britiske forfattaren og vitskapsmannen Julian Huxley hadde allereie i 1941 fremja ideen om at det måtte skipast internasjonale utviklingsorganisasjonar for tilbakeliggande delar av verda, som til dømes Aust-Europa og Aust-Asia. Frå 1943 var det TVA han brukte for å konkretisere desse ideane. Dette året skreiv han boka TVA - adventure in planning. For radikalarar i Europa var den desentraliserte organisasjonsmodellen TVA hadde utvikla forlokkande. TVA framstod som ei oppskrift på korleis samfunnsplanlegging kunne fornye kapitalismen, samstundes det gav eit rammeverk for utviding av lokalt økonomisk og politisk demokrati.

Heller ikkje for gjenreisinga av Noreg var det ein ferdig modell Regjeringa hadde i kofferten da den kom heim frå London våren 1945. Det var stor usikkerhet, og ikkje minst usemje, om kor raskt gjenreisinga kunne gjennomførast og kva for verkemiddel som skulle brukast. Som døme på det siste kan vere spørsmålet om kor aktivt staten skulle vere i det økonomiske livet. Den eigentlege gjenreisingspolitikken vart først meisla i løpet av 1946.

I siste halvdel av 1930-åra var det omlag ti norske ingeniørar som arbeidde for TVA. Dei hadde ein eigen klubb som bandt dei saman. Om desse påverka den norske Regjeringa i London til å sjå nærmare på TVA som mogeleg modell for gjenreising av Noreg etter krigen er uvisst.

I slutten av oktober 1944 vart avdelingssjef Åke Ording ved Det norske forsynings- og gjenreisingsdepartementet i London sendt til Tennessee for å sjå nærmare på TVA. Under opphaldet i Knoxville hadde Ording ein lengre samtale med David Lilientahl. I dette møtet gav han uttrykk for at TVA i høgste grad var viktig som førebilete for gjenreisinga av Europa etter krigen. I følgje Ording framstod utfordringa etter krigen som eit val mellom: "As being the Russian or the American". Problemet med den amerikanske "metoden" var at Europa aldri ville bli som amerikanarane igjen, i form av tiltru til at det private initiativ aleine kunne løyse problema. Heller ikkje den russiske "metoden" var spiseleg for dei fleste europearar, på grunn av mangel på demokrati og sterkt sentralisering av avgjerder. Slik gjengav Lilientahl Ordings syn på TVA:

The TVA represents an aspect of the American scene which gives them great encouragement, he said. For it is democratic in the sense that it is built on a faith in the ordinary man rather than in the central planning idea of building from the so-called "top" down, but it is not that kind of free enterprise that relies entirely on private action which Europeans are sure would simply bring on another and the worst crisis for them. Hence - and here is the striking point of his ardent and enthusiastic comments about TVA - the TVA serves as a link between the United States and the rest of the World, and certainly with the European world. Europeans who want democracy, who are disabused not only by the Hitler Führer principle but also by the Russian Leader principle, see in the TVA something that they can adapt to European conditions and that requires no choice between extremes. (Commager s.656-57).

Overfor Lilenthal uttrykte også Ording at TVA var eit signal om at det rådande biletet av USA i Europa ikkje var helt korrekt. Med dette meinte han at det i USA var ein sterkt opinion som støtta TVA. I følgje Ording var

det ei utbreidd frykt i Europa for at USA ville sjå på Europa som "radical and leftist" og vende Europa ryggen etter krigen, om ikkje europearane prøvde å kopiere den amerikanske modellen. Her kunne TVA, i følgje Ording, spele ei viktig rolle som møtepunkt mellom amerikanske forventningar og europeiske ønskje for gjenreisinga. Med andre ord kunne europearane, overfor amerikanarane, nytte TVA som eit døme på korleis Europa skulle gjenreisast og utviklast etter krigen. Lilienthals nedtegningar frå møtet vitnar om at Ording talte med stor innleving:

Before the German occupation he was active in the Norwegian labour movement, which is what we would call the "Socialist Party." His reflections on the significance of the TVA to Europe were exceedingly interesting. (...) He told me all this under a spell of emotional intensity that I had not realized a Scandinavian was temperamentally capable of. He evidently feels this deeply and certainly understands it. (Commager s.656-57).

Det merkelege med denne samtalen var at Ording konsekvent uttrykte seg på vegne av Europa og europearane. Det er mogeleg at Ording reiste til TVA på vegne av fleire eksilregjeringar eller for den internasjonale fagrørsla, som også var interessert i TVA på dette tidspunktet. På slutten av samtalen mellom dei to fekk Ording løyve til å arbeide med å gje ut ein norsk versjon av Lilienthals bok: *TVA - Democracy on the March*.

I den norske eksiladministrasjonen gav tydelegvis Ordings tilbakemelding etter samtalen med Lilienthal meirsmak. I slutten av november 1944 kom ingeniørane T. Hafsten og J. Sejersted til TVA for eit 10-dagar langt besøk. Dei var sende frå Industrikomiteen i New York for å sjå nærmare på anlegga ved TVA. Sejersted vart sende til Sheffield, Tennessee for å studere den kjemiske industrien, medan Hafsten gjennomgjekk grundige studiar av nye frysесystem og dehydreringsanlegg. Hafsten fekk også sjå den nye Fontana-dammen, og etter eit møte med dei norske ingeniørane ved TVA tok dei han med til ein kraftstasjon og eit damanlegg ved Fort Loudoun.

Karakteren av dette besøket kan sjåast som uttrykk for at norske eksilstyresmakter var i ferd med å førebu gjenreisinga, og at dei ikkje berre var på utkikk etter inspirasjon, men også konkret kunnskap som kunne vere til nytte for val av industrielle satsingsområde etter krigen.

Kva så med eit norsk TVA

Kor og korleis finn vi så igjen røynslene frå TVA i norsk planlegging etter krigen. Vart det skipa noko norsk TVA? La oss først sjå kven det var som stod fram som "imitatorar" for TVA-idéen i Noreg etter krigen. Lilienthals bok, *TVA - Democracy on the March*, vart trykt i ein norsk versjon i 1945.

Det var Åke Ording som under besøket hjå Lilienthal fekk retten til å publisere ein norsk versjon av boka. Det var imidlertid ikkje han som kom til å gjere arbeidet. Det var ingeniøren Georg Brochmann som gav ut den norske versjonen: *Eventyret om TVA. Demokrati og plan.*

Brochmanns bakgrunn for å skrive ein norsk versjon av Lilienthals bok var ikkje å greie ut om eit "norsk TVA", tvert i mot var han heller skeptisk. Han gjorde seg til talsperson for nokre av dei meir prinsipielle standpunktene for korleis planlegging burde organiserast. For det første såg Brochmann på TVA som eit framifrå døme på korleis vitskapen, gjennom planlegging og folkeopplysning, kunne bringast nærmare folket. For det andre førte Brochmann fram ei form for teknokratisk ideal. Planlegging burde bygga på teknisk og økonomisk rasjonalitet. I Brochmanns auge var det i Noreg tradisjon for at det hadde "gått politikk" i altfor mange saker.

Umiddelbart kan det kanskje synast som om storlagne og velkjende anleggsprosjekt i USA, i motsetnad til i Noreg, har vore bygd i ein atmosfære av teknisk-økonomisk rasjonalitet. Det kan også verke som om teknisk-økonomisk rasjonalitet, saman med ei oppfatning av kva som var eit moderne arkitektonisk formuttrykk, har vore ein sterk identitetsskapande faktor i nyare amerikansk historie. Det som Brochmann likevel ikkje ser er at under dette biletet av "sivilisasjonens framtog" har det vore skarp politisk og sosial strid. For TVA galdt dette internt såvel som omfattande turbulens om TVA i kongressen heilt frå starten i 1933.

For Brochmann var også det teknokratiske idealet tilnærminga til ein desentralisert planleggingsmodell. Dei små samfunna som hadde vokse fram kring ulike utbyggingsprosjekt var i følgje Brochmann prega av:

... byråkratiets ånd som før holdt til bare i departementer og andre offentlige kontorer, hvor den jo til en viss grad hørte hjemme eller i allfall kunne forstås og tilgis. Men her? Ser vi sjefen og ingeniørene på møter med funksjonærane og arbeiderne hvor de legger fram planene og drøfter hvordan de best kan utføres? Ser vi noengang et åpent og uformelt samarbeid mellom verkets folk og bygda? Aldri. Selv ingeniørene omgåes i alminnelighet ikke innbyrdes engang, det er liksom byråkratiets ånd legger en sur røyk omkring menneskene og isolerer dem fra hverandre. (Brochmann s.90).

Brochmann såg ikkje nokon motsetnad mellom den teknokratiske innfallsvinkelen han stod for og demokratiske ideal. Tvert i mot var den antibyråkratisk. Demokratiet kunne best sikrast ved at direktøren, ingeniørane og funksjonærane hadde ein "folkeoppdragande" funksjon, og ein desentralisert planleggingsmodell skulle føre til at ulike funksjonar i lokalsamfunna vart integrert.

Sjølv om Georg Brochmanns bok er informativ og velskreven er det lite som tyder på at den tilførte noko nytt til ordskiftet om gjenreisinga. Truleg vil det vere riktig å hevde at boka låg utanfor det politiske handlingsrommet. Teknokratiske idear av denne typen var ikkje ein del av DNAs politiske program, og etterkvart skulle det også syne seg at den desentraliserte planleggingstanken fekk vanskelege kår det første tiåret etter krigen. Brochmanns bok var såleis på mage vis eit blindspor i høve til interessa for TVA i Noreg. Likevel er den viktig fordi den var det første innlegget i ordskiftet om gjenreisinga som introduserte TVA. Den neste boka som vart skrive om TVA på norsk vart viktigare for å forstå korleis inspirasjonen frå TVA manifesterte seg i oppbygginga av det norske fysisk-økonomiske planapparatet.

Plan for velstand - TVA og Norge

Sommaren 1946 besøkte generalsekretær Olav Hogna i Noregs Bondelag og sosialøkonomien og statssekretæren i Sosialdepartementet Knut Getz Wold TVA, etter at Lilienthal hadde invitert dei til å sette seg inn i arbeidet til organisasjonen. Etter reisa skreiv Getz Wold boka: *Plan for velstand. TVA og Norge*. Denne boka var i hovudsak deskriptiv. I motsetnad til Brochmanns bok hadde den eit eige sluttkapittel som var meir konkret i høve til å kome med framlegg til korleis Noreg kunne lære av TVA.

For Getz Wold var det viktig å forstå skipinga av TVA i lys av depresjonen i amerikansk økonomi i 1930-åra. USA var eit stort og rikt land som hadde stor arbeidsløyse og store unytta naturressursar. Utnyttinga av naturressursar, som elles ville ligge brakk, var det sentrale innhaldet i arbeidet til TVA. I følgje Getz Wold var ei slik organisasjonsform lite tenleg i høgt industrialiserte land, eller i område som var høgt økonomisk utvikla. Dette synet innebar at TVA til dømes ikkje hadde mykje å tilføre områda kring Oslofjorden. TVA var eit verkemiddel i ein tilbakeliggande og fattig landsdel, men i det rikaste og mest industrialiserte landet i verda. Dette innebar at dei kapitalvarene som var naudsynte til gjennomføringa, samt teknisk og organisatorisk kunnskap, fanst i landet sjølv.

Sjølv om Oslofjorden ikkje var eit høveleg område for eit norsk TVA, var ikkje TVA uinteressant for landet sett i heilskap. Getz Wold tok også opp fordelane ved den integrerte ressursutnyttinnga som Brochmann hadde vore inne på. Ved å sjå på tiltak innan industri, jordbruk, husbygging, skogbruk, friluftsliv, lokalisering av næringsliv, sosiale tiltak osb. i samanheng, ville alle innbyggjarane i eit område få inntrykk av at deira eiga velferd og framtid var knytt til utbygginga av heile landsdelen. Elektrisiteten hadde ein heilt sentral posisjon i dette programmet, men bygging av enkeltståande elektrisitetsverk kunne vanskeleg vekke den

same positive innstillinga og innsatsviljen hjå innbyggjarane i heile distriktet.

Når Getz Wold la ut om kva som var mogeleg og ikkje mogeleg i samanheng med TVA-modellen hadde han ein bestemt landsdel i tankane - Nordland. Dette området hadde minst tre økonomisk-strukturelle likskapstrekk med Tennessee. Fylket var framleis eit økonomisk tilbakeliggande område samanlikna med Sør-Noreg, og hadde eit stort utviklingspotensiale. Dette galdt mellom anna det industrielle utviklingspotensiale. Særskilt vart det fokusert på potensialet for den kraft- og malmbaserte industrien i fylket. I tillegg hadde området også ei sesongvis høg arbeidsløyse og fylket hadde eit lågare velstandsnivå enn den sørlege landsdelen. I tillegg hadde bygginga av Riksveg 50, i dag betre kjent som E6, gjennom fylket gjort området lettare tilgjengeleg som ein norsk frontier - ressursane låg bokstaveleg talt å venta på bli utnytta.

Skilnader var det også. Geografien er ein heilt annan, langt meir spreitt budetnad, ingen private kraftutbyggingsinteresser å stri mot, og ikkje minst innbaud Riksveg 50 heller til racing enn cruising.

Heller ikkje Getz Wold ville imidlertid gå så langt i retning av ein desentralisert planleggingsmodell som TVA representerte. Den relativt sterke sentraliseringa som prega utbygginga av den norske planadministrasjonen representerer nok ein hardare politisk køyremåte enn den TVA-modellen bygde på. Berre på nokre få område burde eit TVA-liknande organ få overta løysinga av konkrete oppgåver, og eit slikt organ måtte fungere i tett samarbeid med stats-, fylkes- og kommunale styresmakter. Getz Wold nytta plasseringa av A/S Norsk Jernverk i Mo i Rana som døme. Dette anlegget var så kostbart og så omfattande at det måtte takast særskilt omsyn til den enorme omveltinga som Mo-samfunnet ville gå gjennom:

En slik bedrift vil fullstendig forandre karakteren av hele landsdelens økonomiske og sosiale liv. Mo i Rana vil bli en stor industriby etter norske forhold, et stort antall arbeidere vil bytte arbeidsplass og yrke og de selv og deres familier vil bytte oppholdssted. Det skaper boligspørsmål og transportproblemer. Det skaper store nye oppgaver for de kommunene som skal ta imot et stort antall innflyttere, utvide skolevesen og helsestall osv. Og det skaper kanskje ennå større vanskeligheter for de kommunene, særlig fiskerkommuner, som kommer til å gå tilbake i folketall og økonomisk betydning. Det reiser også store sosiologiske problemer for befolkningen i landsdelen som må tilpasse sitt levesett til en ny tid med store muligheter, men også med nye krav. Om staten innskrenker seg til å bygge

Jernverket, vil det være fare for at den sosiale og økonomiske utviklingen i landsdelen skjer på tilfeldig grunnlag. (Getz Wold s.93).

Getz Wolds syn innebar først og fremst at Noreg kunne lære mykje av planleggingsmetodikken som var nytta i TVA, men at norsk fysisk-økonomisk planlegging måtte leiast direkte av statlege styresmakter.

Særskilt var det elektrisitetspolitikken til TVA som Getz Wold ville trekke lærdomar frå. For det første at ein måtte ha mot til å sette i verk kraftutbyggingsprosjekt før avsetning av krafta var sikra. For det andre kunne staten halde stabile prisar på kraft uavhengig av konjunkturane. For det tredje ville vasskraftutbygginga, og innføringa av elektrisiteten som viktigaste kraftkjelde i nord-norske heimar, bremse omfanget av "flukten fra bygdene". Elektrifiseringa av hushaldet i Nordland og ytterlegare industrialisering ville imidlertid føre til at Glomfjordkrafta, som var under utbygging for å bruke ho i produksjonen ved Jernverket, ikkje var tilstrekkeleg. Getz Wold ville derfor straks starte utbygginga av Røssågavassdraget sør for Mo.

Eit sentralt spørsmål der Getz Wold og Lilienthal skilde lag var i omsynet til "grasrotdemokratiet". I Lilienthals politiske filosofi var "grasrotdemokratiet", å arbeide gjennom lokale styresmakter for å aktivisere folk i utbyggingspolitikken, heilt avgjerande og overordna omsynet til effektivitet og resultat. Getz Wold hadde det motsette synet. Ineffektiv lokal administrasjon måtte settast til sides til fordel for statleg effektivitet. Lilienthal forstod argumentasjonen til Getz Wold, men konstanterte: *[Dere] nordmenn vil nok se annerledes på dette.* Sjølv om Getz Wold tok etterhald på dette punktet i politikken til TVA, var han likevel ikkje heilt avvisande. Han meinte det var eit uttrykk for ei særverdigfull line som burde følgjast med stor interesse framover.

Denne meiningsbrytinga, mellom Lilienthal og Getz Wold, om graden av desentralisering i store plan- og utbyggingsprosjekt, speglar eit av dei sentrale emna som kom til å ri utforminga av norsk utbyggings-, planleggings- og distriktpolitikk i fleire tiår framover. Getz Wolds framlegg med tanke på å organisere eit modifisert TVA for Nordland var faktisk meir desentralisert i forma enn kva den faktiske utforminga av Nord-Noreg-planen frå 1952 kom til å bli:

En institusjon for en samlet utvikling av f.eks. Nordlands naturlige ressurser slik (...) som sikrer mot politisk påtrykk, og med ledelsen i landsdelen selv, la oss kalle den NORDLANDS UTBYGGING, har tilstrekkelig stort omfang til å bringe folket i de enkelte bygdene og byene til å se utover sine egne særinteresser og se hvordan mulighetene for økt nasjonalinntekt og levestandard er knyttet til

landsdelen som helhet. (...) Hvis en har den oppfatningen at det er av livsviktig betydning for vårt folk at flest mulig nordmenn får kjenslen av at deres arbeide og innsats i samvirke med de andres har mening og innhold og fører framover sosialt og økonomisk, da har også T.V.A., dets arbeide, metoder og resultater, noe å lære oss. For T.V.A. har levd opp til det mottoet som står med store blå bokstaver i generatorhallene på damanleggene: 'Build for the people of the United States of America.' (Getz Wold s.98-99).

Dette var det mest konkrete framlegget til ein norsk planinstitusjon etter modell frå TVA. Bortsett frå Bustaddirektoratet synest det imidlertid som om TVA-modellen fekk liten gjenklang i norsk statsadministrasjon. Riktignok var organiseringa av den såkalla områdeplanlegginga frå 1946 sterkt inspirert av TVA, og stortingsmeldinga om områdeplanlegginga som kom i 1946 hadde ei omfattande utgreiing om TVA som vedlegg. Både områdeplanlegginga som institusjon og stortingsmeldinga var imidlertid Getz Wold sine produkt.

Knut Getz Wold vart dei neste åra ein drivande person i forsøket på å organisere institusjonar for integrert regional fysisk-økonomisk, industriell og sosial planlegging. Frå 1946 vart den såkalla områdeplanlegginga skipa. Denne organisasjonen under Kommunal- og arbeidsdepartementet kom likevel aldri lengre enn å kartlegge økonomiske indikatorar i fylka. Dette arbeidet heldt fram til 1963. Som ein planleggingsinstitusjon for fysisk-økonomisk utbygging kan det vanskeleg hevdast at denne institusjonen var eit vellukka tiltak. Lanseringa av eit utbyggingsprogram for Nord-Noreg våren 1951 var eit forsøk på skape ein ny giv i planarbeidet for å oppnå synlege resultat.

Det bør også nemnast at det i åra 1947-50 var stor interesse for TVA mellom funksjonalistiske norske arkitektar som fram til 1936 hadde vore medlemmar av Mot Dag. Etter krigen vart mange av desse knytt til den fysiske gjenreisingsorganisasjonen Brente Steders Regulering (BSR). Desse knytte mellom anna bruk av TVA-modellen til oppheving av den private eigedomsretten. Vi ser såleis at også appellerte radikale grupper i norsk politikk. BSR vart imidlertid nedlagt i 1950 og denne gruppa sitt administrative inntak til å fremje bruk av TVA-modellen innanfor statsadministrasjonen vart dermed sterkt svekka.

I åra 1946-51 synest det som om Getz Wold sine ambisjonar om ein norsk planinstitusjon etter mønster frå TVA vart mindre. Ved årsskiftet 1950-51 var det han som introduserte framlegget om eit Utbyggingsprogram for Nord-Noreg for finansminister Erik Brofoss. På dette tidspunktet greip Brofoss ideen umiddelbart. Truleg hadde dette

årsak i to tilhøve. For det første var ambisjonane reduserte, særskilt i høve til å gjere spørsmål som ikkje galdt andre spørsmål enn auka inntektsgrunnlag, industriutbygging, skape arbeidsplassar og tryggingspolitikken. Bustadbygging, fritidsplanlegging, sosiale tiltak i vidare forstand var aldri ein del av dette konseptet. For det andre var den norske økonomien betre stilt i høve til å gjere slike løft, i tillegg til at programmet må sjåast som ein lekk i eit siste forsøk på å få mest mogeleg pengar ut av Marshall-hjelpa før den tok slutt i 1952. Utbyggingsprogrammet for Nord-Noreg vart da også sterkt redusert samanlikna med dei opprinnelege planane da amerikanarane ikkje ville gå inn med pengar. I amerikanske auge var ikkje Nord-Noreg ein norsk Frontier som hadde strategiske varer av interesse å stille til disposisjon i den kalde krigen.

Finansminister Erik Brofoss sitt besøk i TVA hausten 1952, få månader før vedtaket om Nord-Noreg-programmet i Stortinget, kan gje ein peikepinn. Da han kom heim proklamerte han at vi ikkje hadde noko å lære av TVA, bortsett frå forskingsarbeidet. Kva var det som gjekk feil for ideen om eit norsk TVA?

I Noreg var det ein kunnskapstradisjon og ein politisk kultur til stades som kunne ha vore motakeleg for ideen. Det var visjonar til stades om å forandre samfunnet som i høgste grad korresponderte med TVA-modellen. Førebiletet låg der også klart til å bli imitert. Derimot synest det ikkje som om det likevel var politisk vilje til å ta opp modellen på høgt politisk nivå, det vil seie i Regjeringa. Tre årsaker til dette synest sannsynlege. Dei to første kan utleiaast av heimlege tilhøve. For det første, som nemnt ovanfor, den norske staten hadde ikkje tilstrekkelege økonomiske ressursar å sette inn på eit så stort utviklingsprosjekt dei første åra etter krigen, og den amerikanske hjelpa via Marshall-hjelpa måtte prioriterast til andre føremål. For det andre vart norsk planadministrasjon bygd opp etter ein langt meir sentralistisk modell enn kva som var tilfelle for TVA. Organiseringa av områdeplanlegginga, med eit sentralkontor i Oslo, er eit døme på dette.

Den tredje årsaka kan utleiaast av korleis den norske Regjeringa opplevde den harde striden om TVA i USA og fokuset i amerikansk tryggingspolitikk. Republikanaren og den sterke motstandaren av TVA, Dwight D. Eisenhower, vann presidentvalet i USA kort tid før Brofoss sitt besøk i USA hausten 1952. Det å starte eit storstilt norsk TVA i denne situasjonen kan den norske Regjeringa frykta ville skape problem både for den militære og sivile hjelpa til Noreg. Det var ikkje utan grunn at eit av hovudargumenta frå den norske Regjeringa si side for å få økonomisk støtte til Utbyggingsprogrammet for Nord-Noreg var å gjere landsdelen til "vestens utpost" og "a fortress of confidence".

Konklusjon

Trekker vi nokre grove liner gjennom historia til TVA er det fire fasar som skil seg ut. Den første frå starten i 1933 og fram til 1941 karakteriserast av organisasjonen si oppbygging og konsentrasjon om primæroppgåver knytt til regional utvikling. I tilhøvet til omverda var organisasjonen fullt ut opptatt med overleve under skarp kritikk både frå motstandarar i Kongressen og mellom leiande personar i amerikansk industri og næringsliv, særskilt frå dei private kraftutbyggingsselskap. Organisasjonen overlevde i hovudsak dels fordi den var eit del av Rooseveltadministrasjonen sitt liberale politiske program og New Deal. Dels også fordi den kunne syne til store industriell og sosial framgang i det området den hadde ansvar for.

I åra 1941-43 var det politisk ro kring TVA. Organisasjonen var viktig i amerikansk krigsproduksjon. Dette gav større rom for leiinga i TVA til å bygge alliansar med tanke på å bruke røynslene frå TVA i andre land som ein lekk i gjenreisinga etter krigen.

Da TVA-modellen stod føre eit mogeleg gjennombrot vart imidlertid dei politiske rammevilkåra i åra 1943-45. Republikanarane fekk stor framgang i kongressvalet hausten 1942 og New-Deal-politikken stod for fall. TVA vart også gradvis i større grad assosiert med innhaldet i politikken til radikale politiske parti grupperingar. Utmeislinga av amerikansk tryggingspolitikk og utfallet av drøftingane i Bretton Woods gjorde også røynslene frå TVA mindre aktuelle ein del av amerikansk europapolitikk etter 2.verdskrigen.

I den fjerde fasen, perioden etter 1945, fekk TVA igjen nok med å forsvare seg mot kritikken i USA. TVA overlevde riktignok. Hovudsakeleg fordi organisasjonen hadde ein ekstrem evne til å tilpasse seg nye behov i amerikansk tryggingspolitikk. Organisasjonen vart oppfatta som uunværleg for amerikansk våpenindustri. Mot dette behovet klarte verken presidentar eller kraftindustri å få lagt ned eller privatisert TVA.

TVA-modellen vart brukt som ein del av amerikansk tryggingspolitikk overfor land i den tredje verda etter 1945. Når ikkje spreiinga av kommunismen kunne stoppast ved landegrensene var det amerikansk politikk å lage velstandsgrenser for å hindre kommunistisk påverknad. Dette var også amerikansk politikk i Europa, men det synest imidlertid som om USA var mindre pågåande med konkrete framlegg. Dette kan ha årsak i at det i Vest-Europa var utbreitt vilje mellom Regjeringane til å gjere dette sjølv. Konkrete framlegg kunne lett ha forplikta USA i større grad til finansiell støtte.

I Noreg var det Knut Getz Wold som var pådrivar for å bruke TVA-modellen. Han hadde særskilt Nordland i tankane. Når han ikkje lukkast med sine forsøk på å skipe eit norsk TVA ser det ut som om årsaka ligg i

fleire tilhøve. Modellen var for desentralisert. Det var dei første åra etter krigen ikkje økonomisk evne til ei så stor satsing i ein landsdel. Truleg såg også den norske Regjeringa den skarpe kritikken mot TVA i USA som eit teikn på at Noreg ikkje burde bruke modellen av frykt på å skade det gode tilhøvet mellom dei to landa. Kjelder frå Det amerikanske utanriksdepartementet stadfestar at USA såg Noreg som den sikraste allierte i NATO i åra kring 1950.

Litteratur:

Georg Brochmann, Eventyret om TVA. Demokrati og plan, Oslo; Tiden Norsk Forlag 1945.

Walter L. Creese, TVA's Public Planning. The vision, The Reality, Knoxville; The University of Tennessee Press 1990.

Henry Steel Commager (red.), The Journals of David E. Lilienthal, Volume 1, The TVA years 1939-1945, dagbok 20.oktober 1944, New York, Evanston, London; Harper & Row, Publishers 1964.

Herman Finer, The T.V.A. Lessons for International Application, Montreal; International Labour Office 1944.

T. Hafsten, Rapport vedrørende besøk ved Tennessee Valley Authority - 27.november - 7.desember 1944, rapport gjeve til Den norske industrikomiteen i New York januar 1945: Riksarkivet, Industrikomiteen i London og New York 1943-45, Eske 38, Mappe: Rapport vedr. besøk i Tennessee Valley Authority ...

Erwin C. Hargrove og Paul K. Conkin, TVA - Fifty Years of Grass-roots Burraucracy, Urbana og Chicago; University of Illinois Press 1983.

Thomas P. Hughes, American Genesis. A Century of Invention and Technological Enthusiasm, New York; Penguin Books 1990.

Julian Huxley, TVA - adventure in planning, London; The Architectural Press 1943.

David Lilienthal, TVA - Democracy on the March, New York og London; Harper & Brothers Publishers 1944.

Erik Lorange, Regional planlegging. Betingelse for god planlegging, Oslo; Universitetsforlaget 1977.

William Nygaard og Erik Lorange (red.) Fra gjenreising til nyreising, Oslo; Johan Grundt Tanum 1950.

Knut Getz Wold, "Plan for velstand. TVA og Norge", Kultur og samfunn. N.K.L.s Folkeskriftserie nr. 3, Oslo; N.K.L.s forlag 1947.